

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มีการคาดการณ์ว่า ในปีพ.ศ. 2558 จะมีคนป่วยเป็นโรคมะเร็งเพิ่มขึ้นจาก 9 ล้านคน เป็น 15 ล้านคน และ 2 ใน 3 ของผู้ป่วยเหล่านี้ เป็นผู้ที่อยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยมีสาเหตุมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร จำนวนผู้สูงอายุ และอัตราของผู้สูบบุหรี่ที่เพิ่มขึ้น รวมถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น การดำเนินชีวิตของผู้คน และภาวะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถป้องกันและควบคุมได้อย่างทั่วถึง⁽¹⁾

จากรายงานการประชุมวิชาการเรื่องโรคไม่ติดต่อและการบาดเจ็บระดับชาติ นายแพทย์วิมลภ ไทยเหนือ กล่าวว่ จากการวิเคราะห์ปัญหาการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตของคนไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่าเปลี่ยนไปจากอดีตมาก องค์การอนามัยโลกได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีปัญหาสุขภาพระดับปานกลาง สามารถจัดการโรคติดต่อที่เคยเป็นปัญหาในอดีตเช่น โรคอุจจาระร่วง มาลาเรีย ลดลง แต่โรคที่นำเป็นห่วงและเกี่ยวโยงใกล้ชิดกับพฤติกรรมวิถีชีวิตประชาชน กำลังมีแนวโน้มรุนแรงกลายเป็นปัญหาสุขภาพแนวหน้าของประเทศไทยและทั่วโลกขณะนี้และในอนาคต คือ โรคไม่ติดต่อ โรคเหล่านี้มีอาการเรื้อรังส่งผลให้ความสามารถในการทำงานถดถอยลง และมีโอกาสเกิดความพิการสูง

จากสถิติสาธารณสุขล่าสุดในปี 2546 คนไทยเสียชีวิตทั้งหมด 380,364 ราย เฉลี่ยวันละ 1,042 ราย หรือชั่วโมงละ 43 ราย ในจำนวนนี้เสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อ 112,403 รายคิดเป็น 30% ของสาเหตุการเสียชีวิตทั้งหมด โรคที่เป็นต้นเหตุของการเสียชีวิตสูงเป็นอันดับ 1 ได้แก่ โรคมะเร็ง จำนวน 45,834 ราย⁽²⁾

โรคมะเร็ง เป็นโรคเรื้อรังชนิดหนึ่งที่เกิดจากการแบ่งตัว การเจริญเติบโตและการขยายลูกหลานของกลุ่มเซลล์ หรือเนื้อเยื่อผิดปกติ จนกลายเป็นเนื้องอกร้ายแรง ทำให้เนื้อเยื่อที่ปกติของร่างกายได้รับผลกระทบกระเทือนจนไม่สามารถทำหน้าที่ชีวภาพตามธรรมชาติของมันต่อไปได้ และทำให้ร่างกายเจ็บป่วยหรือตายไปในที่สุด ระยะหลังจากการตรวจพบมะเร็งจนถึงการเสียชีวิต อาจกินเวลานานตั้งแต่หนึ่งเดือนถึงหลายปีแล้วแต่ชนิดและระยะรุนแรงของโรคมะเร็ง⁽³⁾

โรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง (lymphoma)⁽⁴⁾ เป็นมะเร็งที่มีจุดเริ่มต้นมาจากเม็ดเลือดขาวชนิด lymphocyte ในระบบน้ำเหลือง คำว่า "lympho" หมายถึง lymphocyte และคำว่า "oma" มาจากคำในภาษากรีกมีความหมายว่า "เนื้องอก" (tumor)

ระบบน้ำเหลือง เป็นส่วนของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย มีหน้าที่ช่วยร่างกายในการต่อสู้กับโรคและการติดเชื้อ ระบบน้ำเหลืองประกอบด้วยเครือข่ายของท่อบางๆที่แตกกิ่งก้านสาขาเหมือนกับเส้นเลือดไปยังเนื้อเยื่อทุกส่วนของร่างกาย ภายในท่อน้ำเหลืองจะมีน้ำเหลืองซึ่งเป็นของเหลวลักษณะคล้ายน้ำไม่มีสี

และมีเซลล์ที่ต่อสู้กับการติดเชื้อที่เรียกว่า " lymphocyte " ระหว่างเครือข่ายของท่อน้ำเหลืองจะมีอวัยวะเล็ก ๆ ที่เรียกว่า " ต่อม้ำน้ำเหลือง " ซึ่งจะรวมกันอยู่เป็นกลุ่มในบริเวณใต้แขนส่วนบน , ขาหนีบ , คอ , อก และ ท้อง ส่วนอื่นๆของระบบน้ำเหลือง ได้แก่ ม้าม , ต่อมไขมัน , ต่อมทอนซิล และไขกระดูก นอกจากนี้เนื้อเยื่อของน้ำเหลืองยังพบในส่วนอื่นของร่างกาย เช่น กระเพาะอาหาร , ลำไส้ และผิวหนัง lymphocyte หลักมีอยู่ 2 ประเภทคือ B lymphocyte (B-cell) และ T lymphocyte (T - cell) B- cell ที่ปกติจะเป็นตัวผลิต antibody ซึ่งเป็นตัวที่เนาระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายในการต่อสู้และทำลายแบคทีเรีย ส่วน T-cell ที่ปกติจะเป็นตัวจดจำและทำลายเซลล์มะเร็ง หรือเซลล์ที่ติดเชื้อไวรัส เซลล์เหล่านี้สามารถปล่อยสารที่เรียกว่า " cytokine " ในการที่จะเป็นตัวดึงดูดเซลล์เม็ดเลือดขาวประเภทอื่น มาช่วยเซลล์ที่มีการติดเชื้อ ในผู้ที่ปลูกถ่ายอวัยวะต้องมีการใช้สารไปกด T cell เพื่อไม่ให้ไปทำปฏิกิริยากับอวัยวะใหม่ ซึ่งเป็นสาเหตุให้ร่างกายต่อต้านอวัยวะใหม่ มะเร็งต่อมน้ำเหลืองเป็นผลจากการมี acquired injury ต่อ DNA ของ lymphocyte นักวิทยาศาสตร์ทราบดีว่าการทำลาย DNA จะเกิดภายหลังคลอดแล้วซึ่งเป็นลักษณะของ acquired มากกว่า inherited การเปลี่ยนแปลงหรือการกลายพันธุ์ของ DNA ใน lymphocyte เพียง cell เดียวสามารถทำให้เกิดเป็นมะเร็งขึ้นมาได้ การกลายพันธุ์นี้จะทำให้มีการเติบโตของ lymphocyte อย่างมากมายและไม่สามารถควบคุมได้ เซลล์ที่แบ่งตัวมากมายจะมารวมตัวกันกลายเป็น tumor mass ในต่อมน้ำเหลืองและบริเวณอื่นของร่างกาย

โรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง (Lymphoma) เป็นโรคมะเร็งทางระบบโลหิตวิทยาที่ในผู้ป่วยไทย⁽⁵⁾ ในปัจจุบันพบว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย จากสถิติผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองรายใหม่ที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ระหว่างปีพ.ศ. 2535-2536 มีจำนวน 94 ราย และเพิ่มขึ้นเป็น 195 ราย ในปีพ.ศ.2542⁽⁶⁾ เช่นเดียวกับข้อมูลจากโรงพยาบาลศิริราชพบว่า ในแต่ละปีจะมีผู้ป่วยรายใหม่มารับการรักษาประมาณ 200 – 250 คน⁽⁷⁾ นอกจากนี้เมื่อปี 2539 ธานีทร อินทรกำรชัชและคณะ⁽⁸⁾ รายงานจำนวนผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง 1,391 ราย ซึ่งได้รับการวินิจฉัยโรคในช่วงปีพ.ศ. 2531 – 2535 จากสถานพยาบาลซึ่งเป็นศูนย์กลางการรับผู้ป่วยเข้ารับการรักษาต่อในภาคต่างๆของประเทศรวม 6 สถาบัน พบว่าอายุเฉลี่ยของผู้ป่วยเท่ากับ 56 ปี (พิสัย 15 – 96 ปี) อัตราส่วน ชาย : หญิง เท่ากับ 1.8 : 1 ช่วงอายุที่พบสูงสุดคือ 55 – 65 ปี โดยพบเป็นร้อยละ 24 ของผู้ป่วยทั้งหมด จากการสำรวจอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2535 – 2537 พบว่าอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง เท่ากับ 3.0 คน ต่อประชากร 1 แสน โดยพบในชาย 3.7 คน ต่อประชากร 1 แสน และหญิง 2.4 คน ต่อประชากร 1 แสน อย่างไรก็ตามอุบัติการณ์ดังกล่าวอาจต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากการวินิจฉัยโรคมะเร็งในผู้ป่วยไทยยังกระทำไม่ได้สมบูรณ์ โดยเฉพาะในสถานพยาบาลที่ห่างไกล ธารธร ธรรมประสิทธิ์และคณะ (อ้างถึงใน ธานีทร อินทรกำรชัช)⁽⁸⁾ รายงานอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองในจังหวัดสงขลา พบว่าอุบัติการณ์เพิ่มขึ้นชัดเจนจาก 2.4 ต่อแสน ในปีพ.ศ. 2533 – 2536 เป็น 4.0 ต่อแสน ในปีพ.ศ. 2537 – 2539 สำหรับปัจจัยที่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการดำเนินโรค ได้แก่ อาชีพ สารเคมี ปัจจัยทางภูมิคุ้มกัน และเชื้อ

ไวรัส หรือแบคทีเรีย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองจะเป็นโรคที่สามารถรักษาได้ ด้วยการรักษาโดยการให้ยาเคมีบำบัด ซึ่งเป็นการรักษาวิธีหนึ่ง แต่อาการข้างเคียงของยาที่เกิดขึ้น ได้แก่ ภาวะคลื่นไส้และอาเจียน ผอมลง นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร เกิดแผลในช่องปาก ท้องเสีย ท้องผูก รู้สึกครั่นเนื้อครั่นตัวหนาวสั่น มีไข้ ปวดศีรษะ ปวดบริเวณต่างๆ เป็นต้น ทำให้ผู้ป่วยส่วนใหญ่มักจะเกิดความวิตกกังวลต่ออาการป่วยของตนเองว่าอาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองได้ เช่น ความสามารถในการเรียนหรือการทำงาน การไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมบางอย่าง หรือการเข้าสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่นำไปสู่การเกิดผลกระทบด้านจิตวิญญาณควบคู่ไปกับผลกระทบด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ และสังคมด้วยเสมอ เนื่องจากผลกระทบด้านต่างๆ ที่ผู้ป่วยได้รับนี้ ทำให้ผู้ป่วยสูญเสียความปกติสุขในชีวิต และผู้ป่วยยังรับรู้ว่าการเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองทำให้ตนต้องเสียชีวิต ผู้ป่วยจะคิดว่าความตายกำลังรออยู่ ทำให้เกิดความสิ้นหวังในชีวิต จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้เห็นได้ว่า ผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองที่ได้รับยาเคมีบำบัดจะได้รับผลกระทบหลายอย่าง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเกิดปัญหาด้านจิตใจตามมาในที่สุด เช่น ความรู้สึกโกรธกลัว วิตกกังวล ท้อแท้ สิ้นหวัง รู้สึกสูญเสียความมีคุณค่าในตนเอง และภาวะซึมเศร้าซึ่งพบมากในผู้ป่วยที่ขาดปัจจัยแรงสนับสนุนทางสังคม⁽⁹⁾

จากรายงานการศึกษาของ รวีวรรณ คำเงิน⁽¹⁰⁾ ศึกษาภาวะซึมเศร้าในเด็กโรคมะเร็ง จำนวน 60 คนที่ได้รับยาเคมีบำบัด ผลที่ได้พบว่า ผู้ป่วยมีภาวะซึมเศร้าอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพกับผู้อื่น โดยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในด้านเกี่ยวกับ ระยะเวลาการเจ็บป่วย ความรุนแรงของโรค ระยะเวลาของการรักษาด้วยยาเคมีบำบัด และสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Berard และคณะ⁽¹¹⁾ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความชุกโรคซึมเศร้า การประเมิน และการจัดการในผู้ป่วยโรคมะเร็ง ผลที่ได้พบว่า ผู้ป่วยโรคมะเร็งมีความซึมเศร้าย้อยละ 14 และได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจะมีการจัดการรักษาให้แก่ผู้ป่วยให้มีความครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ และสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับภาวะวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า และปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง ซึ่งได้รับยาเคมีบำบัดที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จากข้อมูลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์พบว่า แผนกอายุรกรรมเฉพาะโรคผู้ป่วยนอก คลินิกโลหิตวิทยา เปิดให้บริการรักษาด้วยยาเคมีบำบัดทุกวันพุธ และวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 7.00 – 12.00 น. ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการช่วยเหลือให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลทางด้านจิตใจ ควบคู่กับการรักษาอาการทางกาย เพื่อให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีกำลังใจที่จะรักษาอาการป่วยด้วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองต่อไป

คำถามของการวิจัย

1. ความชุกของภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้า ในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองซึ่งได้รับ

ยาเคมีบำบัด ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นอย่างไร

2. มีปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการเกิดภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้าในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองซึ่งได้รับยาเคมีบำบัด ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความชุกของภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้า ในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองซึ่งได้รับยาเคมีบำบัด ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้าในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองซึ่งได้รับยาเคมีบำบัด ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว ปัจจัยเกี่ยวกับโรค เหตุการณ์ความเครียดในชีวิต และการสนับสนุนทางสังคม

สมมติฐานการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้า และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ที่อยู่ในระหว่างการรักษาด้วยยาเคมีบำบัด ในคลินิกโลหิตวิทยา แผนกอายุรกรรมเฉพาะโรคผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยมีตัวแปรที่ศึกษา คือ

1. ตัวแปรอิสระ (Independence variable) คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะวิตกกังวล และ ภาวะซึมเศร้าในผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองที่ได้รับยาเคมีบำบัด ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว ปัจจัยเกี่ยวกับโรค เหตุการณ์ความเครียดในชีวิต และการสนับสนุนทางสังคม

2. ตัวแปรตาม (Dependence variable) คือ ภาวะซึมเศร้า และ ภาวะวิตกกังวล

ข้อตกลงเบื้องต้น

คำตอบที่ได้รับจากแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป (ปัจจัยส่วนบุคคล) ปัจจัยเกี่ยวกับโรค เหตุการณ์ความเครียดในชีวิต การสนับสนุนทางสังคม และปัจจัยด้านครอบครัว ถือว่าเป็นความรู้สึกที่แท้จริงของกลุ่มตัวอย่าง และสามารถเชื่อถือได้ตรงตามความเป็นจริงของข้อมูล

ข้อจำกัดของการวิจัย

การทำวิจัยนี้ทำการศึกษาเฉพาะ ผู้ป่วยโรคมะเร็งต่อมน้ำเหลืองที่อยู่ระหว่างการรักษาด้วยยาเคมีบำบัด ในคลินิกโลหิตวิทยา แผนกอายุรกรรมเฉพาะโรคผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เท่านั้น จึงไม่สามารถเป็นตัวแทนของผู้ป่วยโรคมะเร็งทั้งประเทศได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ภาวะวิตกกังวล (Anxiety) หมายถึง สภาวะทางอารมณ์ที่ตอบสนองต่อสิ่งคุกคามที่กำลังเผชิญอยู่ ซึ่งจะมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับการรับรู้ การคาดการณ์ล่วงหน้า และการคิดประเมินเหตุการณ์ของแต่ละบุคคล ทำให้มีลักษณะของความรู้สึกไม่สบายใจ กังวลเกินกว่าเหตุ ร่วมกับอาการทางกายต่างๆ ได้แก่ ใจสั่น มือสั่น เหงื่อออก เหนื่อยง่าย กระสับกระส่าย ตกใจง่าย เวียนศีรษะ นอนไม่หลับ เป็นต้น^{(12) (13)} ซึ่งประเมินได้จากแบบสอบถาม Hospital anxiety and Depression Scale ฉบับภาษาไทย (Thai HADS) มีจุดตัดของคะแนนภาวะวิตกกังวลที่ (cut of point) > 11 คะแนน⁽¹⁴⁾

2. ภาวะซึมเศร้า (Depression) หมายถึง อารมณ์ทุกข์ รู้สึกเศร้าหมอง จิตใจหดหู่ เชื่องช้า เชื่องซึม นอนไม่หลับ ขาดสมาธิ เบื่ออาหาร ไม่มีเรี่ยวแรง คิดอยากตาย และมีผลกระทบในด้านสังคมหรืออาชีพ ทำให้มีพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพเปลี่ยนไป กลายเป็นคนแยกตัวเงียบซึม และสมรรถภาพในการเรียนหรือการทำงานลดลง⁽¹⁵⁾ ซึ่งประเมินได้จากแบบสอบถาม Hospital anxiety and Depression Scale ฉบับภาษาไทย (Thai HADS) มีจุดตัดของคะแนนภาวะวิตกกังวลที่ (cut of point) > 11 คะแนน⁽¹⁴⁾

3. โรคมะเร็งต่อมน้ำเหลือง หมายถึง โรคมะเร็งที่เกิดกับระบบทางเดินน้ำเหลืองของร่างกาย มักเกิดที่ต่อมน้ำเหลืองบริเวณ คอ รักแร้ และขาหนีบ⁽¹⁶⁾ ซึ่งผู้ป่วยได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์แล้ว

4. ยาเคมีบำบัด (Chemotherapy) หมายถึง การรักษาโรคมะเร็งด้วยยาเคมีบำบัด หรือยาต้านการเจริญเติบโตของเซลล์มะเร็ง⁽¹⁷⁾

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับแพทย์ผู้รักษา บุคลากรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และญาติของผู้ป่วย ในการวางแผน เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยปรับและลดระดับความวิตกกังวลและความซึมเศร้าลง ตลอดจนช่วยฟื้นฟูสภาพจิตใจให้แก่ผู้ป่วย ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ป่วยมีกำลังใจที่จะรับการรักษาโรคต่อไป และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ และสังคม และเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

